

Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz

Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık

Hazırlayan

Hande Bulut

ege

Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık

ege

YAYINLARI

Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz
Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık

Hazırlayan
Hande Bulut

İstanbul 2021

© 2021 Ege Yayınları
ISBN 978-605-7673-85-5

Baskı / Printed by
Fotokitap Ltd. Şti.
Oruç Reis Mah. Tekstilkent B-5 Blok No: 10-AH111
Esenler - İstanbul
Sertifika No: 47448

Yapım ve Dağıtım / Production & Distribution
Zero Prod. Ltd.
Abdullah Sokak, No 17, 34433 Beyoğlu - İstanbul / Türkiye
Tel: +90 (212) 244 75 21 Fax: +90 (212) 244 32 09
www.zerobooksonline.com info@zerobooksonline.com

Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık

Hazırlayan
Hande Bulut

Ođluma:

Mutluluđu her daim mümkün kıldığın için

Teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER	13
ÖNSÖZ	15

GİRİŞ

ARKEOLOJİDE TAŞLARI KONUŞ(TUR)UYORUZ: TAŞ ALETLER, YORUM VE YARATICILIK

Hande Bulut

Giriş	17
-------------	----

I. KISIM

YONTMATAŞ ALET ENDÜSTRİSİ

BİR

KATRAN DAĞI MAĞARALARI VE GÖLLER BÖLGESİ NEOLİTİK YONTMATAŞ ENDÜSTRİSİ: BENZERLİKLER, FARKLILIKLAR

Zehra Fürüzen Taşkiran

Giriş	24
Katran Dağı Mağaraları	26
Göller Bölgesi	29
Katran Dağı Mağaraları ve Göller Bölgesi Yontmataş Endüstrisinin Karşılaştırılması ve Değerlendirme	33
Kaynakça	38

İKİ

KARŞILAŞTIRMALI VERİLER IŞIĞINDA KIZILIN YONTMATAŞ ALET ENDÜSTRİSİ

Gizem Kartal

Yerleşimin Konumu ve Kazı Tarihçesi	52
Yontmataş Endüstride Hammadde Tercihi ve Temini	55
Kızılın Yontmataş Alet Endüstrisi	56
Karşılaştırmalı Değerlendirmeler ve Sonuç	61
Yontmataş Alet Tip Listesi	65
Kaynakça	70

ÜÇ

SUMAKİ HÖYÜK ÇAKMAKTAŞI BULUNTULARININ TEKNO-TİPOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Erdi Şimşek

Giriş	84
Çakmaktaşı Endüstrisi	85
Hammadde	85
Taşımalkılar	86
Aletler	88
Tartışma ve Sonuç	91
Kaynakça	94

DÖRT

LEVALLOIS ÇEKİRDEKLERDE ÇAKMAKTAŞI VE OBSİDİYEN HAMMADDE KULLANIMI: GÜRGÜRBABA TEPEŞİ VE ÜÇAĞIZLI II MAĞARASI ÖRNEKLERİ

İsmail Baykara

Giriş	98
Materyal ve Metot	99
Bulguların Değerlendirilmesi	103
Tartışma ve Sonuç	106
Kaynakça	111

BEŞ

DENEYSEL ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR IŞIĞINDA BASKI YÖNTEMİYLE YAPILAN DİLGİ VE MİKRODİLGİ ÜRETİMİ

Ergül Kodaş

Giriş	122
Tartışma ve Sonuç	126
Kaynakça	128

ALTI

YEŞİLOVA HÖYÜK NEOLİTİK ÇAĞ YONTMATAŞ ENDÜSTRİSİ ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

Betül Fındık

Giriş	136
Neolitik Çağ Yontmataş Endüstrisi	137
Sonuç	146
Kaynakça	148

II. KISIM

ÖĞÜTME TAŞLARI, SÜRTMETAŞ ALET ENDÜSTRİSİ

BİR

İST.YA'NIN 2013-2018 SÜRTMETAŞ BULUNTULARI

Emre Güldoğan

İstanbul İli Arkeolojik Araştırma Tarihçesi	158
İstYA 2013-2019 Sürtmetaş Buluntuları	160
Değerlendirme ve Sonuç	167
Kaynakça	171

İKİ

KAHİNTEPE KAZISI SÜRTMETAŞ ENDÜSTRİSİNE ÖRNEKLER

Nurperi Ayengin

Giriş	180
Sonuç	183
Kaynakça	184

ÜÇ

GÖRSEL VE FİLOLOJİK VERİLERE GÖRE ARKEOLOJİDE ÖĞÜTME TAŞLARI VE ÖĞÜTME AKTİVİTELERİNİN SOSYAL YAŞAMDAKİ YERİ

Onur Bamyacı

Giriş	190
Nasıl Kullanılıyor? Görsel Referanslarda Öğütme Taşları ve Aktiviteleri	192
Filolojik Verilerde Öğütme Taşları ve Öğütme Aktivitelerinin Sosyal Yaşamdaki Yeri	197
Değerlendirme	201
Kaynakça	204

DÖRT

GÜVERCİNKAYASI'NDA SÜRTME TAŞ ALETLER: İŞLEV VE DAĞILIM

Pınar Çaylı

Giriş	212
Orta Kalkolitik Güvercinkayası Köyü'ne Genel Bakış	213
Güvercinkayası'nda Sürtme Taş Aletlerde / Buluntularda Hammadde ve Teknoloji, İşlev, Dağılım, Mekan Analizlerinde Öne Çıkan Alanlar	214
Sembolik Anlam	220
Değerlendirme	222
Katkı Belirtme	223
Kaynakça	224

III. KISIM

YORUM, YARATICILIK VE SEMBOLİZM

BİR

ACIPAYAM (DENİZLİ) YONTMATAŞ BULGULARINDA SAPIENS ÖNCESİ ÜRETİM ANLAYIŞI

Hande Bulut & Kadriye Özçelik

Giriş	234
Acıpayam (Denizli) Yontmataş Bulguları	235
Sapiens Öncesi Bilişsel Özellikler	236
Sonuç	241
Kaynakça	244

İKİ

YONTMATAŞ BULUNTULAR VE SEMBOLİZM

Neyir Kolankaya Bostancı

Giriş	250
Tarihöncesi Dönemlerde Sembolizmin Başlangıcı	251
Hammadde Olarak Taş	253
Taşlarda Stil ve Üzerlerinde Bezemeler Bulunan Yontmataş Buluntular	256
Prestij Ürünü Olarak Kullanılan Yontmataş Buluntular	262
Kümelere Halinde İstiflenmiş olan Yontmataş Buluntular	267
Mezarlarda Yontmataş Buluntuların Sembolik Kullanımı	269
Sonuç	271
Kaynakça	272

ÜÇ

TAŞI KONUŞTURMAK İÇİN İNSANI YENİDEN TANIMLAMAK:
BEYNİN EVRİMİ VE BİLİŞSEL ARKEOLOJİ*Gökhan Mustafaoğlu*

Giriş	286
Beyin ve Sinir Sistemi Farkındalığının ve Araştırmalarının Tarihsel Gelişimi	287
Beynin Yapısı	291
Beynin Evrimi	295
Nörobilim (Sinirbilim) ve Nörogörüntüleme Yöntemleri	299
Nöroarkeoloji	301
Genel Değerlendirme	308
Kaynakça	312

DÖRT

DENEYSEL ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR VE ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA
İKİ YÜZEYLİ ALETLER (BİFACE): TEKNİK, SİMETRİ, ESTETİK VE SEMBOLİZM*Ergül Kodaş*

Giriş	320
Bifas / İki Yüzeysel Alet	320
Bifas: Kronolojik Gelişim ve Simetri	321
Deneysel Çalışmalar ve Bifas	322

Bifas: Simetri = Estetik	324
Sonuç ve Tartışma	326
Kaynakça	327

BEŞ

PALEOLİTİK ÇAĞ YERLEŞİMLERİNDE BULUNTU DAĞILIMI VE MEKÂN ANALİZ ÇALIŞMALARI

Yavuz Aydın

Giriş	336
Paleolitik Çağ Yerleşimlerinde Mekân Analizlerinin Önemi, Mekân İçi Unsurlar ve Problemler	340
Faydalanılan Anlayış ve Yöntemler	347
Sonuç	348
Kaynakça	351

ALTI

VORDONİSİ ADASI'NDAN BİR MERMER BATIĞI: NAVIS MARMORUM?

Ahmet Bilir

Vordonisi Adası'ndan Bir Mermer Batığı: <i>Navis Marmorum</i> ?	358
Mermer Gemileri (<i>Navis Lapidariae</i>)	363
Vordonisi Batığı'na Ait Mermelerin Kökeni	365
Antik Deniz Taşımacılığında Prokonnesos Mermeri	367
Vordonisi Batığı	369
Sonuç	372
Teşekkür	373
Kaynakça	374

TEŞEKKÜRLER

Arkeolojide taşları konuőtuđumuz ve konuőturduđumuz, bu taşların bize anlattıklarını da yazıya döktüğümüz bu kitap uzun bir o kadar da keyifli bir çalışmanın, emeğin ürünüdür. Gerek bu kitabın temelini oluşturan *Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz: Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık* temalı çalıştayın gerçekteşmesinde gerekse bildirilerin kitap haline dönüőtürülmesinde katkısı olan, desteğini esirgemeyen pek çok kiő bulunmaktadır. Bu süreçte emeği olan herkese teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum. Öncelikle, ilkini Trakya Üniversitesi çatısı altında gerçekteşirmiş olan ve bu çalıştayları bir gelenek haline getirmek için sonsuz çaba sarf eden Prof. Dr. Adnan Baysal'a beni bu organizasyona layık gördüğü ve bu süreçte her daim destek olduğu için teşekkür ediyorum. Böylelikle ikincisini Düzce Üniversitesi çatısı altında gerçekteşirme şansı yakaladığım çalıştay "Yalnız taş duvar olmaz" sözünün ne denli anlamlı ve değerli olduğunu bana bir kez daha göstermiştir. Yardımlaşmanın, hoşgörünün, desteğin, paylaşımın ve birlikte olmanın adeta temsili olan çalıştayımıza verdikleri sonsuz desteklerden ötürü Düzce Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Nigâr Demircan Çakar'a, Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. İlhan Genç'e, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Halil İbrahim Uđraő'a, Dekan Yardımcısı Sayın Dr. Öğr. Üyesi Aysun Aydın'a, Düzce Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı çalışanlarına, İletişim ve Tanıtım Koordinatörlüğü çalışanlarına tüm katkıları için teşekkür ederim.

Çalıştayın gerçekteşmesinde görev alan ve aksaklıklara mahal vermeden canla başla çalışan Arkeoloji Bölümü'nün değerli öğrencilerine, mezun arkeologlarına; Zeynep Gülaçar, Rümeysa Keser, Onur İbrahim Bilgiç, Sinan Eren, Yakup

Altuntaş, Onur Baş ve Semih Ateş'e gönülden teşekkür ediyorum. Müthiş enerjiniz ve desteğinizle her şey çok daha keyifli bir hâl aldı...

Üniversitemiz dışında, Düzce Belediyesi'ne; Belediye Başkanı Sayın Dr. Faruk Özlü'ye, dönemin Kültür Müdürü Sayın Dr. Ahmet Bilir'e, Düzce Özel Öncü Eğitim Kültür Vakfı Başkanı Sayın Önder Tonyalı'ya, Dayanışma İnşaat Emlak bünyesinde Sayın Ahmet Eğri'ye sponsorluk destekleri için çok teşekkür ediyorum.

Tüm hazırlık sürecinde yanımda olan Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerine; Doç. Dr. Emre Okan, Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Nurperi Ayengin, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Bilir ve Arş. Gör. Dr. Safiye Aydın'a katkıları, destekleri için müteşekkirim. Büyük bir özveriyle bu sürecin her aşamada yanımda olan Dr. Güzin Bilir'e ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmayı gerçek kılmak, değerli kılmak şüphesiz ki son derece değerli bilimsel birikimlerini bizlerle paylaşan ve bizleri yalnız bırakmayan kıymetli bilim insanlarının katılımı ile mümkün olabilir. Birbirinden kıymetli bilim insanlarının gerek bildirimleri gerek moderatörlükleri gerekse katılımları sayesinde bu uzun ve meşakkatli bilimsel yolda pek çok yeni kapı açılmış, pek çok kıymetli veri elde edilmiş, bilimsel sonuçlara ulaşılmıştır. Dinleyenleri, konuşanları ve konuştu- ranları ile bir bütün olan bu çalıştayan her bir taşı bir araya gelmiş ve sapasağlam bir duvar örmüştür. Tüm kıymetli hocalarıma, öğrencilerime, dostlarıma sonsuz teşekkürler...

Benim için son derece kıymetli olan bu kitaba "Önsöz" ile ayrıca katkıda bulunan ve yine benim için son derece kıymetli olan saygıdeğer hocam, Sayın Prof. Dr. Harun Taşkiran'a minnetle saygıyla bir kez daha teşekkürler...

Bildirilerin yayın aşamasına gelmesi, bir kitap halinde meraklıları ile buluşabilmesi son derece zorlu bir süreçti. Bu zorluğu bizler için kolay ve mümkün kılan ve süreci üstlenen Ege Yayınları sahibi ve yöneticisi Ahmet Boratav'a sonsuz teşekkürü borç biliyorum.

Ve elbette sevgili eşimin ve oğlumun desteği olmadan çok zor olurdu... Size; yanımda olduğunuz, sabrınız ve anlayışınız için sevgi dolu teşekkürler...

Hande Bulut
Düzce 2020

ÖNSÖZ

Son yıllarda ülkemizde Prehistorik Arkeoloji ile ilgili yapılan önemli keşifler ve araştırmaların artması, yıllardır gerekli ilgiyi görmemiş bu disipline gönül vermiş bizleri sevindirmektedir. Türkiye'nin Paleolitik ve Neolitik Çağ yontmataş ve sürtmetaş (öğütme taşları) endüstrilerine ilişkin çalışmaların artmasıyla çok yeni ve önemli veriler arka arkasına gelmeye başladı. Prehistorik Arkeolojinin en temel çalışma alanlarından biri ve belki de ilki taş aletlerdir. İnsanoğlunun yaklaşık 2,5 milyon yıl önce hayatına giren taş alet yapımı neredeyse genlerine işlemiş olacak ki çağlar boyunca, hatta insanoğlu çeşitli madenleri bulup kullandığında dahi önemini yitirmemiştir.

Prehistorik Arkeolojide bu denli önemli yer tutan taş aletlere karşı son yıllarda artan ilgi sevindirici olmakla birlikte bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Ülkenin farklı bölgelerinde, farklı dönemlerin taş aletleri üzerine yapılan çalışmalarda, özellikle terminoloji ve kronoloji temelinde ortak bir dilin kullanılamaması meslektaşlar arasında hep konuşulur fakat bir türlü sonuçlandıramazdı. Ta ki 2014 yılında Gazi Üniversitesinde yapılan ilk çalışmaya kadar. Bu çalıştayda özellikle kronoloji-terminoloji tanımlama sorunları üzerinde durulması fakat daha da önemlisi taş alet çalışanların bir araya gelmesi bence dönüm noktası olmuştur. Daha sonra İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde devam eden çalıştaylarda taş alet çalışmalarında terminolojik sorunların yanı sıra yontmataş aletlerle birlikte sürtmetaş (öğütme taşları) aletlerin de önemli bir yer tuttuğu anlaşılmıştır. Ayrıca taş alet çalışmalarının sadece tipoloji ve teknoloji (üretim zinciri) temelli değil teorik, pratik ve metodolojik yaklaşımlar hatta kuramsal yaklaşımlar açısından da incelenmesi gerekliliği ortaya konmuş ve bu konularda eksikliklerin olduğu tartışılmıştır.

Yukarıda kısaca değindiğimiz bu eksikliklerden yola çıkarak yontmataş ve sürtmetaş (öğütme taşları) aletlerin bir arada tartışıldığı ilk “Taş Aletler Çalıştayı” (TAÇ I) Trakya Üniversitesinde gerçekleştirildi. Çalıştay sonunda yayınlanan Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler kitabı bugün taş alet çalışmalarına gönül vermiş ve bu konuda çalışacak araştırmacı ve öğrencilere bir başvuru kaynağı olmuştur.

Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz temalı Taş Aletler Çalıştayı'nın ikincisi (TAÇ II) Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünün misafirperverliğinde 9-11 Ekim 2019 tarihleri arasında Düzce’de yapıldı. 3 gün dolu dolu sunum, konuşma ve tartışmalarla geçen çalıştay çok verimli oldu. Çalıştay özellikle organizasyon açısından mükemmeldi. Sergiler, çevre ve müze gezileri çok yararlı oldu. Çok iyi hazırlanıldığı, çok emek verildiği belli oluyordu. Düzce Üniversitesi Rektörlüğü’ne, Fen Edebiyat Fakültesi Dekanlığı’na, Arkeoloji Bölümü Başkanlığı’na ve başta hocası olmakla gurur duyduğum Dr. Hande Bulut olmak üzere organizasyonda emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalıştayla ilgili olarak çıkan ve üç bölümden oluşan elinizdeki kitap ise bu tür çalıştayların başarılı olduğunun en güzel, en değerli hediyesidir. Gerek çalıştaya gerekse bu kitaba sunumları, bildirileri ve yazılarıyla katkı yapan tüm meslektaşlarıma can-ı gönülden teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Taş alet çalışan meslektaşlarımızı bir araya getiren bu çalıştayların artık gelekselleştğini düşündüğümü ve bir sonraki taş aletler çalıştayı heyecanla beklediğimi belirtmek isterim. Ülkemizde Paleolitik, Epi-paleolitik ve Neolitik (özellikle çanak-çömleksiz dönem) Çağ ile ilgili yapılan araştırma ve kazıları çok önemsedığimi belirtmek isterim. Son yıllarda sayıları gittikçe artan ve burada isimlerini sayamayacağım kadar çok olan yüzey araştırmaları ve kazıların taş aletlerle ilgili önemli yeni bilgi ve verileri bizlere sunacağını düşündüğümünden, gelecek çalıştayların daha kapsamlı, daha katılımlı olacağına inancım tamdır.

Tüm akademik yaşamını Paleolitik Arkeolojiye adanmış ve bu alanda öğrenciler yetiştirmiş biri olarak taş alet çalıştaylarının ve çalıştay sonrasında ortaya konulan yayınların beni ziyadesiyle sevindirdiğini vurgulamak isterim.

Saygılarımla

Prof. Dr. Harun Taşkiran

Giriş

Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz: Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık

Hande Bulut

Yayın içerisinde bulunan çalışmalar üç kısım halinde ele alınmıştır. Bu ayrım, endüstri grubunun niteliği dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Kısımlar, mümkün olduğunca kendi içerisinde bir bütünlük oluşturacak şekilde belirlenmiştir. Birinci kısımda yer alan çalışmaların tamamı yontmataş endüstri öğelerini içeren bilimsel çalışmalardan oluşmaktadır. İkinci kısımda yer alan çalışmalar ise kendi içerisinde bir bütünlüğe sahip olup sürtme taş / öğütme taşı teknolojisine ilişkin bilimsel araştırmaların değerlendirmelerini içermektedir. Son kısımda ise sembolizm, yorum ve yaratıcılık konulu çalışmalara yer verilmiş böylelikle tüm bilimsel veriler belirli bir çerçevede içerisinde düzenlenebilmiştir.¹

Birinci kısımda yer alan çalışmalar arasında Dr. Zehra Füzzen Taşkiran, Batı Toroslar'da lokalize edilmiş olan Katran Dağı Mağara yerleşimleri Neolitik Çağ yontmataş endüstrisi ile Göller Bölgesi Neolitik Çağ yontmataş endüstrilerini karşılaştırmalı bir yaklaşımla değerlendirerek benzerlik ve farklılık gösteren unsurları tespit etmiştir. Taşkiran, ortaya koyduğu karşılaştırmalı bakış açısıyla konuya farklı bir perspektiften bakarak bilimsel sonuçlar ortaya koymuştur.

---

1 Yazı içerikleri yazarın sorumluluğundadır.

Dr. Gizem Kartal, yeni bir Epi-paleolitik yerleşim yeri olan Kızılın'de yürütülen bilimsel çalışmalar sonucunda ele geçirilmiş olan yontmataş alet endüstrisine ilişkin analizler gerçekleştirmiş ve bu analizleri karşılaştırmalı bir değerlendirmeye tâbi tutarak kaleme almıştır. Mikrolitlerden ve makrolitlerden oluştuğu ifade edilen endüstri öğelerinin yakın çevrede yer alan ve Epi-paleolitik katlaşımına sahip olan diğer mağara yerleşimleriyle karşılaştırılma nedenleri gerekçeleriyle açıklanarak Kızılın'ın bölgedeki yeri ve öneminin üzerinde durulmuştur. Devam edecek olan kazı çalışmaları ve yapılacak tekno-tipolojik değerlendirmeler, Anadolu Epi-paleolitigi açısından oldukça önemli görünmektedir.

Erdi Şimşek, Sumaki Höyük'te Neolitik Çağ'a tarihlenen evrelerden ele geçen çakmaktaşı buluntuları tekno-tipolojik olarak değerlendirmiş ve bu değerlendirmeler sonucunda uygulanan yontma stratejilerine ve tekniklere ilişkin değerli bilimsel sonuçlar ortaya koymuştur.

Dr. İsmail Baykara, Gürgürbaba Tepesi ve Üçağızlı Mağarası'nda tespit edilmiş olan örneklerden yola çıkarak *Levallois* çekirdeklerdeki hammadde seçilimine ilişkin bir değerlendirme yapmıştır. Aynı zamanda sözü edilen yerleşimlerde tespit edilen *Levallois* çekirdekler arasında var olan benzerlikler ve farklılıklar da çalışma kapsamında yer almıştır. Baykara, iki yerleşim yeri arasındaki farklılıkların fazlaca olmasına karşın *Levallois* stratejilerindeki benzerliğe dikkat çekmektedir.

Dr. Ergül Kodaş "Deneysel Arkeolojik Çalışmalar Işığında Baskı Yöntemiyle Yapılan Dilgi ve Mikrodilgi Üretimi" başlıklı çalışmasında, yapmış olduğu deneysel arkeolojik çalışmalar sonucunda baskı tekniği yöntemine ilişkin elde ettiği sonuçları değerlendirmektedir. Bununla birlikte tekniğin kendi içerisinde göstermiş olduğu alt gruplara ilişkin tanımlamalar ve karşılaştırmalar yapmaktadır.

Dr. Betül Fındık, İzmir Yeşilova Höyük Neolitik Çağ'a ait olan yontmataş endüstri öğelerini tekno-tipolojik olarak değerlendirmektedir. Yontmataş alet stratejilerinin Neolitik Çağ'ın tüm evreleri boyunca farklılık gösterip göstermediğine ilişkin incelemelere de değinen Fındık, endüstriyi tüm açılarından ele almış ve bilimsel sonuçlar ortaya koymuştur.

Dr. Emre Güldoğan, İstanbul ilinde 2013 ve 2019 yılları arasında çeşitli ilçelerde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sonucunda ele geçirilen sürtmetaş alet örneklerine ilişkin detaylı bir değerlendirme yapmaktadır. Söz konusu endüstri

öğelerinden hareketle sürtmetaş alet endüstrisini Üst Paleolitik Dönem'den itibaren kullanılan bir teknoloji olarak tanımlamakta ve alet formlarını işlevsel özelliklerine göre değerlendirmektedir.

Dr. Nurperi Ayengin, Batı Karadeniz'de Kastamonu ili Araç ilçesinde bulunan Kâhintepe yerleşiminde gerçekleştirmiş olduğu bilimsel kazı çalışmaları sonucunda gün yüzüne çıkarılmış çok sayıda arkeolojik materyalden sürtmetaş endüstri öğeleri üzerine bir değerlendirme yapmaktadır. Ayengin, dikkat çeken bulguları yanında yürütülen kazı çalışmaları hakkında da güncel bilgiler sunmaktadır.

Dr. Onur Bamyacı, öğütme taşlarına ilişkin yapmış olduğu kapsamlı değerlendirmesinde arkeolojik ve filolojik verilerden yola çıkarak söz konusu endüstri öğeleri kullanılarak gerçekleştirilmiş olan öğütme aktivitelerinin sosyal yaşam içerisindeki yerine ve önemine dair değerli bilimsel veriler ortaya koymaktadır. Söz konusu bilgiler; Mezopotamya, Levant, Mısır kaynaklarından elde edilen gerek görsel gerek yazılı nitelikteki çeşitli verilere dayandırılmaktadır.

Dr. Pınar Çaylı, Güvercinkayası yerleşiminden ele geçmiş olan sürtmetaş aletleri gerek işlevsel açıdan gerekse dağılımları açısından ayrıntılı bir değerlendirmeye tâbi tutmaktadır. Yerleşimdeki tarımsal aktivitelere de dikkat çeken Çaylı, Güvercinkayası sürtmetaş aletleri ile bu aletlerin teknolojik özelliklerini nitelikleri ve nicelikleri bakımından ayrıntılı olarak irdelemektedir.

Dr. Hande Bulut ve Dr. Kadriye Özçelik tarafından kaleme alınan yazıda, Denizli ilinde 2014 yılından itibaren yürütülmekte olan sistemli yüzey araştırmalarının Acıpayam ilçesinden ele geçen verilerinden hareketle, fizikî kalıntısı önceki yıllarda ele geçmiş olan, *Homo erectus* insanının elinden çıkmış kültürel materyal ve O'nun üretim anlayışı bilişsel çerçevede değerlendirilmiştir. Ek olarak *Homo sapiens* öncesinde yaşamış olan diğer homo türlerinin biliş özelliklerine de çalışma kapsamında yer verilmiştir.

Dr. Neyir Kolankaya Bostancı; sembolizm ve sembolik düşünme yeteneğini, bunu sağlayan düşün yapısını yontmataş endüstri üzerinden irdelemekte ve ilk avcı-toplayıcı topluluklardan başlayarak zamanla toplumların sosyal, ekonomik, kültürel ve ritüel yaşantılarının yansımaları haline gelen sembolik düşüncenin oluşum ve gelişim sürecini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Sembolizm ile ilgili Etnografik çalışmalara da yer veren Bostancı, yontmataş buluntuların

teknolojik özelliklerine yer vermek yanında farklı bir pencere açarak bunların nasıl bir sembolik anlama sahip olduğu konusunda da değerlendirmeler yapmaktadır.

Dr. Gökhan Mustafaoğlu, insanın ortaya koyduğu yaratıları anlayabilmek için öncelikle insanı doğru tanımlamak gerektiği noktasından yola çıkarak insan beyninin nörobilim çerçevesinde dinamiklerini ortaya koymaktadır. Beyin gelişimini ve bu gelişimin ürünü olarak kültürel materyali genel hatlarıyla nöroloji ve arkeoloji disiplinlerini bir arada değerlendirerek, Nöroarkeoloji perspektifinden farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak insanı tanımlamakta ve interdisipliner çalışma yönetimin önemini vurgulamaktadır.

Dr. Ergül Kodaş, deneysel arkeoloji çalışmalarının ve arkeolojik verilerin ışığında ikiyüzeyle aletleri teknolojik olarak değerlendirmekte bilhassa üretimlerinde kendini gösteren simetri anlayışı ve estetik değerleri ile sahip olabilecekleri sembolik anlamlar üzerinde durmaktadır. Özellikle bu konudaki bilişsel teorilerin önem kazandığını ve ikiyüzeyle aletlerin sahip olduğu simetrisinin kognitif gelişimin habercisi olup olamayacağını sorgulamaktadır. Böylelikle ikiyüzeyle aletlerin üretim yöntemleri (deneysel arkeolojik ve arkeolojik veriler ışığında) ve sahip oldukları simetrik form üzerinden insanın Alt Paleolitik Dönem’de sahip olduğu bilişsel kapasite, düşünce yapısı, estetik ve sembolik kaygılar gibi birçok kavram üzerine ayrıntılı bir çalışma sunmaktadır.

Dr. Yavuz Aydın, Paleolitik Çağ yerleşmelerinde ele geçen buluntuların dağılımına ve ele geçtikleri mekânların analizine ilişkin yaptığı çalışmada insan gruplarının yaşam alanlarını ve bu alanlar içerisindeki organizasyonu tartışmaktadır. Bu çalışma aynı zamanda, yaşayan grupların sosyal ve kültürel yapılarına ilişkin verilere de ulaşılabileceğini ve bu uygulamanın Paleolitik Çağ toplulukları üzerindeki sınırlılığına değinmektedir.

Dr. Ahmet Bilir ise “Vordonisi Adası’ndan Bir Mermer Batığı: *Navis Marmorum*” başlıklı yazısında İstanbul-Maltepe açıklarındaki Vordonisi Adası Mevki’nde tespit edilen ve bir batığa ait oldukları anlaşılan çok sayıdaki mermer bloklar hakkında bir değerlendirme yapmaktadır. Mermer buluntular yanında diğer pek çok bulguya da değinen Bilir, mermer bloklara ilişkin mineralojik-petrografik analizler hakkında bilgi vermektedir.

Prof. Dr. Adnan Baysal öncülüğünde başlatılan ve ilkini Trakya Üniversitesi bünyesinde yine taşları bir araya getirerek gerçekleştirdiğimiz *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler* isimli kıymetli çalışmanın sonrasında *Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz: Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık* temalı ikinci taş çalıştayını ile bu yoldaki ikinci duvarını da örmüş olmanın heyecanı muhakkak ki paha biçilemez. Kuşkusuz bu ve benzeri çalışmaların amaçlarından biri de yürüdüğümüz bu uzun yolda eşlik etmek isteyen yeni araştırmacılara da kulvar açmaktır. Her yeni çalıştayla aramıza yeni araştırmacıların katılması ve tabii ki yapılan bilimsel çalışmaların sayıca artması ve konu olan endüstri gruplarının arkeolojik önem, kıymet ve vazgeçilmezliklerinin bir kez daha altının çizilmesidir. İkincisini de böylelikle tamamladığımız taş çalıştaylarımızın sürdürülür kılınması kaçınılmaz bir zorunluluk halini almıştır. 2021 yılı içerisinde üçüncüsünün organize edilebilmesi dilek ve umuduyla...

DÖRT

Güvercinkayası'nda "Sürtme Taş Aletler"¹: İşlev ve Dağılım

Pınar Çaylı²

Özet

En erken yerleşik olmayan toplumlarla birlikte arkeolojik kanıtlarına ulaştığımız sürtme taş aletler, hammaddelerinden dolayı günümüze kadar değişmeden gelebilen buluntulardandır. Tarla açmakta, hasat işlemekte, tahıl öğütmekte, el değirmeni gibi dönme işlevi üstlenen donanımlarda, taşıyıcı gibi konut aksamlarının sabitlenmesinde vb. birçok alanda duyulan yeni gereksinimler bu tarz aletlerin üretim teknolojisinde de yeni keşifler doğurmuştur. Dolayısıyla tarım devriminin ardından kültür tarihindeki yeri ve önemi her zaman korunmuş ve fonksiyonunu yitirmemiştir. Günümüzden yaklaşık 7000 yıl önce,

-
- 1 Güvercinkayası buluntularında "Sürtme Taş Aletler" terimi hammaddesi obsidiyen ve çakmaktaşın dışında kalan, uygun taşlarla yapılan aletler için kullanılmaktadır. Ancak bu terim, taş alet endüstrisi üzerinde çalışan uzmanlar tarafından tartışmalı bir konudur. Konu üzerinde henüz dil birliğine varılmadığı için, adı geçen terim bu yazıda Güvercinkayası ile ilgili yayınlarda kullanılan biçimde korunmuştur. Tartışmalar için ayrıca bkz. Runnels 1981; Rowan ve Ebeling 2008; Baysal 2015, 2016; Bamyacı 2018; Göldoğan 2018.
  - 2 Pınar Çaylı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 50000-Nevşehir. E-mail: pinarkeo@yahoo.com.

kuru tarım bölgelerinde aktif biçimde toprağı işleyen ve beraberinde sürü hayvancılığını da yürüten Güvercinkayasasında tarımın gücü buluntulara da yansımıştır. Arkeolojik veriler, topraktan elde edilen mahsulün geçim ekonomisinde birinci sırada olduğunu aynı zamanda mahsulün yerleşme içinde yoğun biçimde işlendiğini göstermektedir. Bu yazıda, Güvercinkayasası sürtme taş aletleri ve teknolojisinin önemi gerek nitelik gerekse nicelik bakımından irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Güvercinkayasası, Sürtme Taş Alet Teknolojisi (Makrolitik), Geçim Ekonomisi, Orta Kalkolitik, Sembolizm, Hammadde

Giriş

Taşınır envanterlerden sürtme taş aletler (makrolitik aletler), yerleşmede çanak çömlek ve kemik aletlerden sonra gelen en kalabalık üçüncü envanter grubudur. Alt ve üst öğütme taşları, havanelleri, ezgi, vurgu, açkı taşları, taş kaplar, ağırlıklar, sapan taşları, kapı söveleri, yassı baltacıklar/baltalar, taş boncuklar, taş mühürler bu grup içinde yer alır.

Yerleşmenin Orta Kalkolitik Dönemi'nde birbiriyle çağdaş 33 yapı tespit edilmiştir (Plan 1). Bu yapıların her birinde gıda hazırlama sürecinde aktif rol alan sürtme taş alet grupları setler halinde bulunur.³ Geçim ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan Güvercinkayasasında, bu alet grubuna ait özellikle öğütücü taşların yoğunluğu göze çarpar. Aynı zamanda sabit donanımlardan öğütme sekileri, tarım ürünlerinin de aktif biçimde işlendiğinin kanıtlarındandır.

Tarihöncesi Arkeolojisi'nde Üst Paleolitik Dönem'den itibaren tanımlayabildiğimiz bu yeni teknoloji ve alet grupları, yeni gereksinimlerin sonucu ortaya çıkmış olmalıdır (Wenke 1990; Wright 1991). Tarım devriminin ardından kültür tarihindeki yeri ve önemi her zaman korunmuş, fonksiyonunu günümüzde de yitirmemiştir. Tarımcı köylerin kasabalaşma süreci (Özdoğan 2002: 108-109) olarak tanımlayabileceğimiz Kalkolitik Çağ'da gerek nitelik gerekse nicelik bakımından sürtme taş alet teknolojisinin "Orta Kalkolitik Güvercinkayasası Köyü'ndeki" yeri ve önemi bu çalışmada irdelenecektir. Belirtmek gerekir ki Güvercinkayasası makrolitikleri arasında üzerinde en çok çalışılan, gıda işleme ve ürün depolamayla direkt ilişkili araç gereç, alet ve donanımlar bu yazı kapsamında öne çıkmaktadır.

3 Güvercinkayasası Sürtme Taş Alet Endüstrisi, Dr. Ivan Pavlú ve Dr. Jaroslav Řídký (Prag Charles Üniversitesi, Çek Bilimler Akademisi) tarafından çalışılmaktadır.

Orta Kalkolitik Güvercinkayası Köyü'ne Genel Bakış

Orta ve Son Kalkolitik dönemler boyunca iskân gören Güvercinkayası'nda, İç Anadolu'nun özgün çekirdek bölgesinin sosyo-ekonomik ve yapısal gelişimi takip edilebilmektedir (Gülçur vd. 2018). Yerleşmede Post-Obeyd süreci yansıtan tabaka (III. tabaka) bu yazının kapsamı dışındadır.⁴

Güvercinkayası'nın ana yerleşmesi Orta Kalkolitik Dönem'e (I.-II. tabakalar) tarihlenmektedir (MÖ 5200-4750). Yaklaşık 4000m²'lik kullanım alanıyla küçük ölçekli bir köy ve normlaşmış mimari unsurlarıyla planlı bir yerleşme görünümündedir. Yerleşim dokusunu geçim ekonomisine göre düzenleyen anlayışta öne çıkan unsur artı ürün ve onun idaresidir. Bu anlamda şimdiye kadar çağdaşları içinde İç Anadolu'da örneği olmayan bir sur sistemiyle yerleşme fiziksel olarak ikiye ayrılmıştır. Surun arkasındaki konutlarda bulunan ürün fazlasının koruma altına alındığı, bu alandaki (iç kale) konutların ve malların yüksek statülü kişi ya da gruplara ait olabileceği önerilir. Bu bağlamda Güvercinkayası kentleşme öncesi süreçte Anadolu'da yaşanan karmaşık toplumlara gidişi belgelememize ve Kalkolitik Çağ bilgilerimizi arttırmamıza katkı sunmaktadır (Fig. 1) (Çaylı 2018a, b).

Güvercinkayası'nın en çarpıcı özelliği, yukarıda da değindiğimiz gibi giderek iç kapanması ve basit bir köy yerleşmesiyken zirve düzlüğünü kuzeyden kapatan bir sur sistemiyle aşağı ve yukarı yerleşme olarak daha karmaşık bir düzene geçmesidir. Doğuda ve batıda iki yüksek kaya kütesine dayandırılan birden fazla yenileme evresi bulunan bu savunma hattı, doğu kesiminde çifte duvarlarla batı kesimindeyse iki kuleyle desteklenmiştir. Bir dizi konut, kiler hücrelerinin bulunduğu dar cepheleriyle surun arkasına saklanmıştır. Aşağı yerleşmedekilerden boyutları,⁵ buluntu ve depolama ünitelerinin zenginliğiyle farklılaşan yapıların tümü ağır bir yangınla sonlanmıştı (Çaylı, & Demirtaş 2016; Gülçur vd. 2018).

Genel anlamda mimari plan ele alındığında yapıların kayalığın doğal

4 III. Tabaka için ayrıca bkz. Demirtaş 2017.

5 Bu yazıda öne çıkan konutların duvar kalınlıklarıyla yüzölçümlerini örnek verecek olursak, H13 ≈43.05m², H14 ≈45.94m², H28 ≈20² (kapladığı alan), H16 52,25 m², H20 ≈51.60m², H9 ≈32.50m², H11 ≈40.25m², gerek yukarı gerek aşağı yerleşmede en zengin buluntuların metrekaresi büyük alanlardan geldiği anlaşılmaktadır.

formasyonuna da uyacak biçimde, üç ana yol etrafında gelişen yapı adaları içinde ve bitişik düzende geliştiği anlaşılır. Taş ve bağlayıcı olarak kullanılan çamur harç, ana yapı malzemeleridir. Bulunan dam çökükleri çatı malzemesi olarak da toprak, ahşap ve saz kullanıldığını, yapılan analizlerde ahşap kalıntılarının meşe olduğunu göstermiştir. Tek odalı dikdörtgen konutların iç taşınmazları odanın arka bölümünden ince bir duvarla ayrılmış kiler hücresi, kiler hücresiyle ana duvarın oluşturduğu köşeye tutturulmuş tahıl peteği, taban üstünde ortada yuvarlak ocak ve dar cephedeki girişin sağında ya da solunda konumlanmış içten kubbeli fırından ibarettir ve ayırimsız her yapıda tekrarlanır. Konutlara girişler, kapı içinde yer alan bir eşikle sağlanır. Eşiğin hemen önünde kapı mili taşı, odanın içinde de tavanı desteklemek için toprak dösemeye oturtulmuş taştan portatif bir ya da iki dikme yuvası bulunur. Duvarlar ve diğer tüm taşınmazlar kat kat toprak sıvalıdır ve yirmi beşi bulan yenileme evreleri, yapıların uzun süre kullanıldığına işaret eder (Gülçur 2012; Çaylı 2017).

Güvercinkayası'nda Sürtme Taş Aletlerde / Buluntularda Hammadde ve Teknoloji, İşlev, Dağılım, Mekân Analizlerinde Öne Çıkan Alanlar

Hammadde ve Teknoloji

Yerleşme Hasandağı volkan kompleksinin içinde (Erturaç vd., 2017: 23, Şekil 5), Melendiz Suyu kenarında hammadde temininde avantajlı bir coğrafi alanda yer almaktadır. I. Pavlú (vd. 2007) ve C. Göncüoğlu tarafından, ele geçen buluntular değerlendirilmiş ve hammadde türleri tanımlanmıştır. Buna göre; riyodasit, magmatik mineraller içeren sert ve en yoğun kullanılan bazaltik taşlar, riyolit, andezit, ignimbirit, gabro, kumtaşı Güvercinkayası sürtme taşlarında hammadde repertuarını oluşturmaktadır. Dövme, gagalama, vurma, yontma, sürtme/aşındırma, kazıma, kesme, delme, parlatma/açıklama teknikleri hammaddeyi biçimlendirmede kullanılmıştır.

İşlev

Tarım ve hayvancılığa dayanan kırsal ekonomisiyle öne çıkan Güvercinkayası yaklaşık 500 yıllık kesintisiz tabakalanma verir. Bu süreçte Güvercinkayalılar'ın, mimari planlamayı ekonomilerine göre biçimlendirdikleri ve ekonomideki en kuvvetli girdinin tarımsal üretim olduğu anlaşılmaktadır. Bir ana mekân ve bir

kiler odasından oluşan bu taş evlerde tarımsal ürünün depolanması için geniş yer ayrılmıştır. Depo kaplarıyla dolu kiler odalarının yanı sıra her evde yer alan silolar ve bazı özel yapılarda yer alan değirmen görevi üstlenen öğütme sekileri de tarımdan elde edilen hasatın yerleşme içinde işlendiğini ve biriktirildiğini gösterir.

Yerleşmenin sürtme taş endüstrisini inceleyen Pavlů (vd. 2007, 2008, 2003) ve Řídký (2019), aletleri işlevselliklerine ve biçimlerine göre sınıflandırmıştır. Buna göre, alt ve üst öğütme taşları, taş kaplar/havanlar, el taşları, ortası delik taş halkalar/ağırlıklar ve portatif kazık delikleri ana grupları belirlemekte, her grupsa formlarına göre alt gruplara ayrılmaktadır (Fig. 2). Yerleşmede çoğu zaman toplu halde ele geçen *in-situ* örnekler, sürtme taş alet endüstrisinin önemine dikkat çekmektedir. Öğütme taşlarının kullanım yüzeylerinden alınan örneklerle yapılan fitolit, yağ ve çeşitli analizler (Filip 2003; Jaéková 2003; Kailová 2003), bu taş aletlerde sadece tahılların ve taneli bitkilerin değil hayvansal ürünlerin de öğütüldüğünü/işlendiğini belgelemiştir. Uç düzelticiler, döndürme işlemi yapmak için kullanılan delikli altlıklar da yine sürtme taş tekniğiyle üretilmiş aletlerdendir.

Fonksiyonuna göre makrolitik buluntularla ilgili daha detaylı bilgilere Řídký'nin (2019: 404-406) yapmış olduğu değerlendirmelerle ulaşabiliyoruz. Buna göre öğütme aletlerinin en baskın grup olduğu, el değirmeni olarak adlandırdığımız tahıllarla ilişkili öğütme taşları, havanlar ve örslerin de bu grupta yer aldığı anlaşılmaktadır. Bütünün neredeyse %50'sini oluşturan bu aletlere fonksiyonunu yitirse de sıkça yeniden ikincil kullanımla da işlevsellik kazandırıldığı belirlenmiştir. Çakıl taşı ya da kaya parçalarından çoğu kez biçimlendirmeye ihtiyaç duyulmadan kullanılabilen nesnelere de bulunmaktadır. Sürtme taş aletlerin yaklaşık %40'lık bir bölümünü oluşturan çekiç, açkı, ısıtma taşı, aşındırıcı ya da örsler bu grup içinde değerlendirilebilir. Geriye kalan %10'luk bölümün içindeyse içi oyuk diskler, sapan taşları, baltalar gibi kesici ve cilalanmış aletler yer alır.

Dağılım, Mekân Analizlerinde Öne Çıkan Alanlar⁶

Güvercinkayası Orta Kalkolitik köyünde sürtme taş alet ve gereçler oldukça gelişkin bir endüstri kolunu yansıtır. Makrolitik aletlerin yerleşme genelinde her

6 Bu bölümde öne çıkan konutlarla ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Çaylı, 2018: 280-326.

alanda yoğun biçimde kullanıldığını söylemek mümkün olsa da özelleşen bazı durum ve alanlara dikkat çekmek gerekmektedir. El değirmeni ve öğütücü olarak kullanılan aletlerin, doğal çakıl ya da taştan biçimlendirilmeden fonksiyon kazandırılan el aletlerinin, özellikle yol dolguları içinde bol miktarda ele geçen aşındırıcıların yukarı yerleşmede aşağı yerleşmeye oranla iki kat fazla bulunduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra sapan taşı gibi av ve savunmaya yönelik buluntuların savunma hattı çevresinde yoğunlaştığı da gözlemlenmektedir (Řídký 2019: 406-409). Her konutta bireysel kullanıma uygun alt ve üst öğütme taşlarının yanında, havan/havaneli gibi öğütücüler de bulunur. Pavlů ilk dönem çalışmalarında içlerinde H14'e de ait birçok buluntunun yer aldığı taş aletlerin dağılımlarını, morfolojilerini ve fonksiyonlarını analiz eden bir katalog hazırlamıştır.⁷ Bu çalışma sonucunda Pavlů, öğütücü sürtme taş aletlerin çoğunlukla silo, ateş yeri ve depo kaplarının yakınında bulduklarını, bu grup aletlerle ilgili iki set tespit ettiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki her hanede görülebilecek ve belli bir standartta karşımıza çıkan ortalama üç üst, bir alt öğütme taşı ve bir de havan-havaneli içermektedir. Standart setin dışında diğer setse daha karma bir repertuar sunmaktadır. Bu zengin setlerin tanımlandığı evler ya da odalar, büyük olasılıkla daha kalabalık insan grupları için yemek hazırlamaya hizmet ediyor olmalıdır. Dolayısıyla sürtme taşlar üzerinden yapılan bu saptamalar Pavlů'ya göre sosyal açıdan farklılaşan gruplara, konutların varlıklarına da işaret etmektedir (Pavlů, 2003: 431).

Bu bilgiler ışığında geçim ekonomisi bağlamında yukarı ve aşağı yerleşmelerde özellikle öğütücü, ezici fonksiyon yüklenen sürtme taş aletlerin dağılımındaki farklılığı açıklamak gerekecektir.

Depo alanlarının her konutta bulunduğunu ancak kapasitelerinin aşağı ve yukarı yerleşmede farklılık gösterdiğine değinmiştik. Surun arkasındaki "özel yapılarda" bulunan silolar en az 400 kg en fazla 1 tona yakın ürün alırken, aşağı yerleşmedeki bir tahıl peteği ise yaklaşık 65 kg dan 200 kg'a kadar ürün saklayabilir.⁸ Aynı durum taşınır envanterlerden depo kapları için de geçerlidir. Yukarı yerleşme konutlarında depo kapları hem sayıca hem de iç hacimleri bakımından

7 Pavlů, I.: Grinding Stones and Handstones from the Site of Güvercinkaya, Catalogue 1996-2006, Part I.

8 Silo en az 400 kg, petek ise 400 kg'dan az ürün alabilen donanımlar için tarafımızca kullanılmaktadır.

aşağı yerleşme konutlarına oranla fazladır. Bu bilgiyi somut bir örnek üzerinden verecek olursak zirve düzlüğünde, sura bitişik ve yerleşmenin en korunaklı alanında konumlandırılan iki yapının (H13 ve H14)⁹ silo, petek ve depo kapları bir seferde hepsi dolu olmak kaydıyla yaklaşık 8 ton ürün depolayabileceği hesaplanmıştır. Belirtmek gerekir ki H13 alt evrede bir yaşam alanıyken, üst evrede duyulan gereksinimle birbirine bal peteği biçiminde ulanmış sekiz silosuyla tamamen bir ambara dönüştürülmüştür. Bununla beraber batıda sura bitişik ve H13'e en yakın konumdaki çifte silo da alanın önemini pekiştirir. Bu durum, güneyden yüksek ve tırmanılması olanaksız kayalıklarla kuzeyden içinde pek çok evreyi barındıran savunma duvarlarıyla çevrelendirilen H13'ün de yer aldığı yanıklı alanın, giderek bir iç kale görünümü kazandığının da göstergelerinden biridir (Çaylı 2009; 2018a: 282-294). Dolayısıyla ürün birikim kapasitesiyle doğru orantılı olarak gereksinim duyulan sürtme taş aletlerin yoğunluğu da bu iki (aşağı ve yukarı yerleşmeler) lokasyonda farklılaşacaktır. Burada altını çizmemiz gereken önemli bir konu da çoğunlukla iç kale yapılarında ve depo kaplarının yoğunlaştığı alanlarda taş ağırlıklar/diskler görülmekte, bunlar tahılları tartmakta kullanılan ağırlıklar olarak yorumlanmaktadır (Fig. 3) (Pavlü, 2003: 431).

H14'te ana oda ve kiler odasında, çoğu *in-situ* elen geçen 70 adet sürtme taş alet belgelenmiştir. Kiler odasında el taşlarının öğütme taşlarına oranla sayıca fazlalıkları dikkat çekmektedir. Odanın tabanında dam çöküklerinin altında kalan depo kaplarıyla birlikte, boynuz ve obsidiyen gibi hammaddelerle çok sayıda farklı formlarda sürtme taş aletler bulunmuştur (Çaylı 2009: 92). Yazının "Sembolik Anlam" bölümünde değindiğimiz üst el taşı da bu yapıdan gelmiştir (Fig. 10). Altlık olarak kullanıldığı düşünülen bazı örneklerin ortalarında, küçük bir çukur bulunmaktadır. Bu çukurların içine başka bir araç takılarak, altlığa belirli bir döndürme işlevi kazandırıldığı düşünülmektedir. Evin genelinde morfoloji ve fonksiyon bakımından çeşitlilik gösteren bu taş aletler buranın bir atölye olarak kullanıldığına, günlük mutfak aktivitelerinin dışında ortak amaçlar için gıda hazırlama süreçlerine, tek bir ailenin ihtiyacını karşılamaktan çok kalabalık bir toplumun ihtiyacına yönelik bir üretim zincirinin varlığına işaret etmektedir. Pavlü, H14'ü aşağı yerleşmedeki konutlarla karşılaştırdığında en yakın benzerliği, aşağı yerleşmenin nakil ambarı olarak tanımlayabileceğimiz H9 ile

9 Güvercinkayası konutları numaralandırılırken "house" yerine geçecek "H" harfi kullanılmıştır. Kodlama genel plan üzerinden takip edilebilir. bkz. Plan 1.

kurmaktadır. Ancak yine de H14'ün kiler odası Pavlū tarafından büyük bir restoranın mutfağına, diğer konutların kiler odası ise küçük bir ailenin mutfağına benzetilmektedir (Pavlū vd. 2007; I. Pavlū /16.3.2008 özel görüşme). Bu durum yukarıda değindiğimiz, sürtme taşlar üzerinden konutların varsıllıklarının kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

Bunların yanı sıra yerleşmede bazı yapıların seri öğütme yapan, “değirmen” görevi üstlenen, özel fonksiyonlu yapılar olduğu varsayılmaktadır. Bu tez, yapılarda belgelenen öğütme sekileriyle ve depolama üniteleriyle pekişmektedir (Fig. 4). Tek ve çift gözlü öğütme sekilerinin, üçü yukarı yerleşme konutlarında olmak üzere sadece altı konutta yer alması (H13, H14, H16, H9, H11, H20), değirmenci gibi bir hizmet kolunun geliştiğini ve yanı sıra yeni bir sosyal organizasyonun varlığını da düşündürmektedir. Yukarı yerleşmenin alan kullanımı aşağı yerleşmenin 1/3'ü kadardır. Buna rağmen gıda hazırlama süreçleriyle ilgili ihtiyaç duyulan alet, araç gereç ve donanımlar bu alanda aşağı yerleşmeye göre iki kat fazladır. Aşağı yerleşmede H9'da bulunan, karşıdan bakıldığında boğa başını anımsatan öğütme sekisinin hanelerin ihtiyaçları dışındaki ürün fazlasının toplandığı bir nakil ambarı olabileceği de önerilmektedir. İhtiyaç fazlası ürünün saklanmasına ilişkin tüm bu arkeolojik kanıtlar, Güvercinkayası sakinlerinin hane tipi, kendine yeter ekonomi dışında bir birikime yöneldiklerinin göstergeleridir (Çaylı 2018a: 364).

H14 ile en yakın donanıma sahip aşağı yerleşme konutlarından H9'un yukarıda da değindiğimiz gibi Güvercinkayası ekonomisinde önemli rol oynadığı açıktır. Depo kapları sayıca çok az olsa da sabit donanımlar ürün alma kapasitesinin diğer aşağı yerleşme konutlarından çok fazla olduğunu göstermektedir. İki pektek arasında yer alan boğa başını andıran oldukça büyük bir öğütme sekisi (Fig. 4-c), göz yuvalarının içinde *in-situ* açığa çıkarılan öğütme taşlarıyla belgelenebilmiştir. İç kale dâhil yerleşmenin tümünde, bu büyüklükte ikinci bir öğütme sekisi saptanamamıştır. Öğütme sekisinin etrafında, taban üzerinde ele geçen üst öğütme taşları ve çanak çömlek kalıntıları da bu konutun aşağı yerleşme içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu belgeler niteliktedir. Gerek depolama alanları ve gerekse fırın, közlük gibi taşınmaz donanımların niceliksel fazlalığı ve ışık alanlarının varlığı yapının sadece yaşam mekânı olmadığını düşündürmektedir. Dolayısıyla bu yapı tarafımızca, aşağı yerleşmedeki diğer konutların

hane ekonomisi dışında kalan ürün fazlasını getirip biriktirdikleri, belki de yukarı yerleşmedeki H13'e ürün temin eden bir nakil ambarı olarak tanımlanmak istenmektedir.

Mekân analizlerine baktığımızda öne çıkan bir diğer alan da H28'dir. Yangın sonrası bir evreyi yansıtan, bir yaşam alanından çok özel işlevli bir yapıyı andıran H28 genel plana uymayan mekânlarının konumlandırılması, buluntu toplulukları ve obsidiyen işlik alanlarıyla ünik bir görünümde. Buluntu topluluklarının içinde yontma ve sürtme taş alet endüstrisindeki çeşitliliğe işaret eden, Güvercinkayası'nın alet ve teknoloji repertuarına katkı sağlayacak türden çeşitli malzemeler *in-situ* ele geçmiştir (Fig. 5). Mekân 3'de bulunan iki buluntu topluluğunda alet ve gereç topluluklarındaki çeşitlilik ve kombinasyon, bu mekân içinde değişik işlerin görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Buluntu topluluklarından birinde sürtme taş aletler ağırlıktayken, kaya çıkıntısı önünde saptanan kümede, çanak çömlek kırıklarıyla birlikte değişik türden sürtme taş ve boynuz aletler bir arada ele geçirilmiştir. İki grupta birden 18 adet taş alet tespit edilmiş, bunların içinde havan, taş kap, ezgi, perdah taşı, alt ve üst öğütme taşları bulunmuştur. Silo ve benzeri taşınmaz örneği olmamasına rağmen çok sayıda depo kabının bulunması da dikkat çeker. Bir bey konağı olarak tanımlanmak istenen H14'ün güneyinde bulunan bu ve benzeri komşu mekânlar Gülçur tarafından, «belirli işlerde uzmanlaşmış kişi ya da grupların yerleşmenin belirli bölümlerinde toplanması, büyük olasılıkla, örgütlü topluma gidişin de bir göstergesidir» şeklinde yorumlanmıştır (Gülçur, & Kiper 2004: 428; Çaylı 2018a: 300-301; Çaylı 2018b).

Yukarı yerleşmede konumuz kapsamında öne çıkan alanlardan bir diğeri de işlik alanları ve öğütme sekisiyle atölye benzeri bir işlev üstlenen H16'dır. Bu alanda karşılıklı iki hat boyunca uzanan ve birbirine bitişik düzende inşa edilen çalışma alanları, Orta Kalkolitik Güvercinkayası'nın I. tabakasından bildiğimiz bazı yapılarıdaki dikdörtgen silolarla aynı anlayışı sergiler. Çünkü II. tabakada silo ya da petek gibi donanımlarda dikdörtgen forma rastlanmaz (Fig. 6).

Sıranın son evini oluşturan, büyük bir bölümü batı yamaç akıntısıyla kaybolan H19'dan toplanan veriler buranın da artı ürüne hizmet eden yapılardan biri olduğunu doğrular. Bu yapıda yerleşmede tek bir örnekle temsil edilen, en geniş yerinde çapı 37cm olan huni biçimli ve huninin iç konisinde döndürme izleriyle bir taş bulunmuştur. Henüz tanımlamakta zorlandığımız bu buluntunun, ana

mekânın ortasında birbirine paralel, uzun hatlar boyunca belirlenen ahşap izleriyle ilişkili olabileceği, belki de bir değirmen hunisi olarak kullanıldığı önerilebilir (Fig. 7). Bu varsayımdan yola çıkıldığında teknik açıdan çömlekçi çarkına evrimleşecek bir yolda olduğu da vurgulanabilir.

Aşağı yerleşmede H9'dan sonra en dikkat çeken konut H20'dir. Güvercin-kayası'nda açığa çıkarılan 33 konut içinde aşağı yerleşmede en büyük alanı kaplar (bkz. dn.3). Bu özelliğiyle konut adası içinde özel bir fonksiyon üstlenip üstlenmediği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Evin en önemli özelliği biri sürtme taş aletlerle dikkat çeken, ikiye bölünmüş kiler odasıdır (Fig. 8). Bu yapıda her ne kadar silo bulunmasa da kapladığı alan, 15 adet depo kabı, öğütme sekisi, çift gözlü kiler odası ve sürtme taş aletleriyle zengin bir görünümündedir.

Sembolik Anlam

Konumuz bağlamında gerek mimariye gerekse taşınır envantere yansıyan sembolik anlam ifade eden bazı konulara dikkat çekmek gerekecektir. Öncelikle fonksiyonunu kaybeden alt ve üst öğütme taşları mimaride yeniden kullanılmıştır. Duvarlarda taş dizileri içinde değinilen türden örneklerle rastlamak Güvercin-kayası taş örücüleri için olağan bir eylem olmalıdır. Gıda işleme süreçleriyle aşla artı ürünle geçim ekonomisiyle doğrudan ilintili bu buluntuların çoğunun bir kenara atılmayıp başka bir kullanım biçimiyle yeniden hayat bulması büyük olasılıkla rastlantısal değildir. Taş duvarların ana malzemesinin çevrede yeterince olması, büyük olasılıkla kolaya kaçıp tükenmiş öğütme taşlarını da duvar örgülerinde kullandıkları anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla bilinçli bir tercihle duvarların içinde yer aldığını düşündüğümüz bu taşlar, belki de bereketle ilgili sembolik bir anlam taşımaktadır.

Duvar örgüsü dışında tükenen öğütme taşlarının depolandığı başka bir alan da kule içidir. Yaklaşık 2,5m derinliğindeki kule dolgusunun her seviyesinde farklı türden sürtme taş aletler¹⁰ ve boynuz gibi bazı hammaddeler açığa çıkarılmıştır. Bu durum kulenin kullanım dışı kaldıktan sonra zamanla doldurulmaya başlandığını göstermektedir. Burada ilginç özellik, dolgu malzemesi olarak neden bu

10 20 adet alt ve üst öğütme taşı, 5 adet ezgi taşı, 4 adet el taşı, 3 adet işlenmiş taş, 1 adet yassı balta, 2 adet açkı taşı, 1 adet havan, 1 adet söve taşı olmak üzere toplam 37 adet sürtme taş alet bulunmuştur.

türden malzemelere gereksinim duyulduğudur. Bunlar salt rastgele atılmış nesnelere midir ya da bir önceki paragrafta bahsettiğimiz sembolik anlam, bu alanda da karşımıza çıkmakta mıdır? (Fig. 9). Surun artı ürünü korumada büyük bir rol üstlendiğini hatırlatmakta yarar vardır. Aynı zamanda, Güvercinkayası'nda karşımıza çıkan bu uygulamanın, Neolitik'ten itibaren bildiğimiz yakılarak ya da doldurularak çeşitli eşyalarla birlikte gömülen yapılarla benzer bir geleneğin devamı olup olmadığı da sorgulanabilir (Özdoğan A. 1994).

Yukarıda altı konutta tek ya da çift gözlü öğütme sekilerinden bahsetmiştik. Bunlardan özellikle çift gözlü üç örnek (H14, H13, H9) (Fig. 4) karşıdan bakıldığında boğa başı biçiminde mimariye yansıyan sembolizmayı tanımlamak bakımından da önemlidir. "Bu donanımların iskeletlerini çeşitli boyutlarda kullanılan taşlar oluşturmaktadır. Taşların bazıları dikine oturtulmuş yassı plakalardır. Öğütme sekisinin biçimi kabaca oluşturulduktan sonra, iskeletin üzeri özenli biçimde çamurla sıvanarak şekillendirilmektedir. Bu öğütme sekileri karşıdan bakıldığında boğa başlarını çağrıştırmaktadır. Her üç örnekte de alt öğütme taşları, bu etkiyi pekiştirmek amacıyla olsa gerek, göz oyuklarının içine oturtulmuştur" (Çaylı vd. 2020: 48-49). Güvercinkayası'nda şematize edilmiş kabartma boynuzlu hayvan betimlemelerinin sıklıkla çanak çömlek üzerinde kullanıldığı, yerleşmede bu sembole ilişkili köklü bir geleneğin varlığı açıktır (Demirtaş, & Gülçur 2017). Betimlenmek istenen hayvanın (boğa vb.) fiziksel üstünlüğüyle doğru orantılı bir sembolik anlatımın öğütme sekilerine de yansımaları, belki de bu düzeneklerde işlenen ürünleri koruyan bir gücü ve bol döl istemeyi ifade etmektedir.

Son olarak benzerine yerleşmede ve çağdaşlarında daha önce rastlamadığımız ancak farklı bir alanda dahi kullanılmış olsa etnografik kayıtlarda yer bulan (Lidström-Holmberg 1998) bir buluntuya dikkat çekmek isteriz. 35cm uzunluğunda, kullanım yüzeyinde aşınma izleri belirgin bu el taşı (?) aynı kategorideki el taşlarından belirgin biçimde ayrılmaktadır. Buluntunun arka yüzeyinde bir elin parmaklarının taşı kavrayacak biçimde olukların/yivlerin açılmış olduğu görülmektedir (Pavlü vd. 2007: 42) (Fig. 10). Bu işlemin taşa işlevsellik kazandırmak üzere ergonomik bir kaygıyla mı yoksa bu taşı kullanan ustanın kimliğine işaret eden sembolik bir anlam için mi yapıldığı ise henüz tanımsızdır.

Değerlendirme

On farklı hammadde kullanılarak üretilen sürtme taş aletler ve bunların repertuar zenginliği Güvercinkayasası'nda önemli bir endüstri koluna işaret eder. Her ne kadar envantere alınan buluntuların büyük bir bölümü dolgu içinden gelse de *in-situ* öğütme sekileri, işlik yerleri ve bulunduğu kontekstle anlamlı bir bütün oluşturan öğütücü aletler, ele aldığımız konunun besin ekonomisindeki önemini açıklamaktadır. Öğütülen gıdanın sadece bitkisel kökenli olmadığı hayvansal gıdanın da tüketilmeden önce bir ön işleminden geçirildiği anlaşılmaktadır. Yine bazı el taşlarının buldukları kontekste dayanarak kemik ve ahşap işlemede de kullanılmış olabileceği tespit edilmiştir.

Değirmen teknolojisinin aşamalı gelişimini takip edebildiğimiz Güvercinkayasası'nda ürün birikimine gitmenin ve bu birikimi koruma altına almanın zorunlu hale geldiği sur yapısıyla desteklenmektedir. Yoğunlukla sur bedeni önündeki alanlarda bulunan, çobanlara atfedilen av ya da savunma aygıtlarından sapan taşlarının da sürtme taş endüstrisi içinde önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz (Korfmann 1972; 1973). Bu saptama yerleşmeyi çağdaşları içinde farklılaştıran, kentleşme öncesi süreçte Anadolu'da yaşanan hareketliliğe de vurgu yapmaktadır.

Gerek her hanenin ihtiyacını karşılayacak kadar setler halinde bulunan aletler, gerekse büyük depo kapları yakınında tespit edilen taş ağırlıklar/diskler belli bir standardın yakalandığını ve sürdürüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda ağırlıkların varlığı, belli ölçü birimlerinin oluştuğuna, bir anlamda da henüz somut ve metrik olarak tanımlayamadığımız bir kayıt sisteminin geliştiğine de işaret edebilir. Taş halkalar, uzmanlar tarafından buldukları kontekste dayanarak ağırlık olarak tanımlanmak istenmektedir. Ancak Güvercinkayasası'nda sürü hayvancılığıyla hayvanların yününden de yararlandığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu aletlerin dokumacılıkla ilişkilerinin olup olmadığı sorusunu da hatırd tutmak gerekecektir (Arbuckle 2012; Arbuckle vd. 2009).

Öğütme sekilerinin formlarında ve bazı buluntularda açıkça bir sembolik ifadeye yer verildiği, fonksiyonunu kaybeden sürtme taş aletlerin depolandığı ya da başka bir amaç için yeniden kullanıldığı ve bu konularla ilgili literatürde bir boşluk olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yazıda ele aldığımız konunun, tarihhöncesi arkeolojisinde daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir.

Güvercinkayası bağlamında tüm makrolitiklerin yaklaşık %10'luk bir bölümünü oluşturan disk/ağırlık, boncuk, portatif kazık deliği, söve taşı, uç düzeltici/bileme taşı, yassı balta, taş mühür gibi buluntuların da daha sistemli çalışmalara ihtiyaç duyduğu da açıktır.

Güvercinkayası sürtme taş alet endüstrisiyle ilgili çalışmalar devam etmektedir. Şimdiye kadar edinilen bilgiler sadece teknoloji, tipoloji, fonksiyon ya da ezilen/öğütülen nesnelerin neler olduklarıyla ilgili bilgiler vermemiş aynı zamanda geçim ekonomisi üzerinden farklılaşan sosyal yapıyı da tanımlamamıza büyük katkı sunmuştur.

Katkı Belirtme

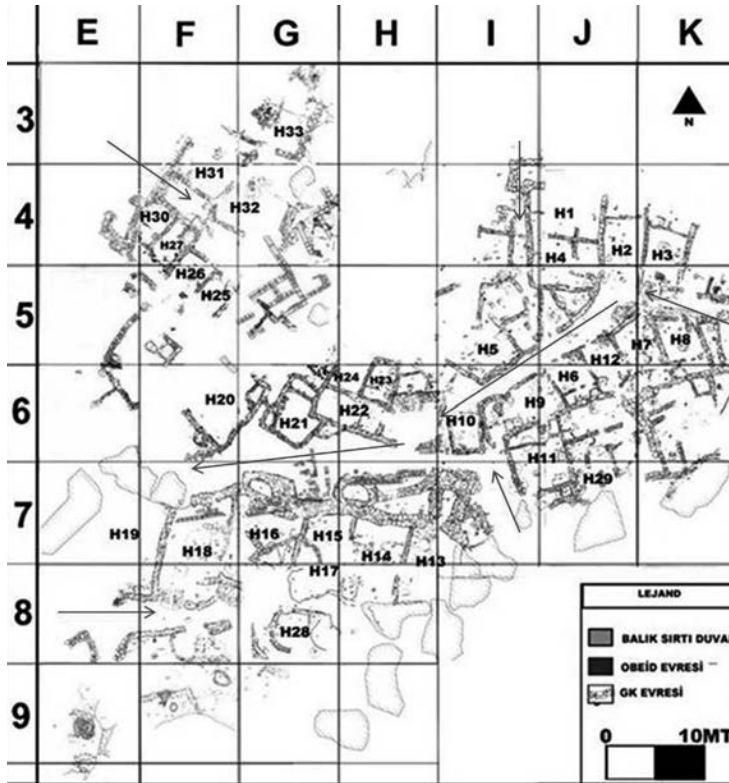
Başta Dr. Hande Bulut olmak üzere Düzce Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde görev yapan meslektaşlarıma, "Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz/Taş Aletler: Yorum ve Yaratıcılık Çalıştayı", organizasyonları ve ev sahiplikleri için, çalışmaya konu olan malzemenin tarafımda yayımlanmasına izin veren değerli hocam Prof. Dr. Sevil Gülçur'a ve son okuma için Dr. Işıl Demirtaş'a, katkılarından dolayı sevgili öğrencilerim Özlem Simit ve Eren İriyarı'ya içten teşekkür ederim.

Kaynakça

- Arbuckle, B. S., Öztan, A. & S. Gülçur (2009). "The Evolution of Sheep and Goat Husbandry in Central Anatolia", *Anthropozoologica*, 44-1, s. 129-57.
- Arbuckle, B. (2012). "Animals and Inequality in Chalcolithic Central Anatolia", *Journal of Anthropological Archaeology*, 31-3, s. 302-313.
- Bamyacı, O. (2018). 'Öğütme Taşları: Tipolojik Gelişim, Sorunlar, Çalışma Metodolojisi ve Analitik Bir Yaklaşım Modeli', *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler Teori Metot Pratik* (ed. A. Baysal), Ege Yayınları, İstanbul, s. 272-303.
- Baysal, A. (2015). "Arkeolojide Görmek, Bakmak ve Girmek Üzerine Düşünceler", *Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi* 1, s. 1-14.
- Baysal, A. (2016). "Materyal Kültür Elitizminin Göstergesi Olarak Arkeolojide Taşlar ve Diğer Taşlar", (eds. P. Ayter & Ş. Demirci) *IV. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı/Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar, Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, s. 81-87.
- Çaylı, P. (2009). *Güvercinkayası 14 Numaralı Evin Çanak Çömlek Verilerinden Yola Çıkarak Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Yapılanmanın Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çaylı, P. (2017). "Gelenekte Devamlılık Orta Kalkolitik Güvercinkayası ve Köşk Höyük I", (eds. S. Özkan, H. Hüryılmaz & A. Türker), *Samsat'tan Acmhöyük'e Eski Uygarlıkların İzinde, Aliye Öztan'a Armağan*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, s. 25-42.
- Çaylı, P. (2018a). *Güvercinkayası Orta Kalkolitik Yerleşmesi Depo Kapları ve Depolama Alanlarının Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çaylı, P. (2018b). "Tarihöncesinde Artı Ürün ve Ürün Depolama: Güvercinkayası Örneği", (eds. M. S. Yıldız, A. Can & M. Özkaya), *III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu, 25-27 Ekim, Aksaray*, s. 392-415.
- Çaylı, P., & Demirtaş, I. (2016). "Güvercinkayası'nda Özel Yapılar: Depolama Üniteleri Mimari Düzen ve Sosyal Yapıya Etkileri", *Anadolu Prehistorya Araştırmaları (APAD)* I, s. 122-146.
- Çaylı, P., I., Demirtaş, Eser, B., Gülçur, S., & İndere, V. (2020). "Güvercinkayası'nda Sembolizma", *Metallurgica Anatolica, Ünsal Yalçın 65. Yaşgünü Armağan Kitabı*, (eds. H. G. Yalçın & O. Stegemeier), Ege Yayınları, İstanbul, s.77-90.
- Demirtaş, I. (2017). *Obeyd Kültür Yayılımı Çerçevesinde Güvercinkayası Yerleşmesi: Güvercinkayası-Obeyd Etkileşimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Demirtaş, I. & Gülçur, S. (2017). "Güvercinkayası'nda Kabartma Bezekli Bir Av Sahnesi", (eds. S. Özkan, H. Hüryılmaz & A. Türker), *Samsat'tan Acmhöyük'e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan'a Armağan*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, s. 67-77.
- Erturaç, M. K., H. Okur & B. Ersoy (2017). "Göllüdağ Volkanik Kompleksi İçerisinde Kültürel ve Jeolojik Miras Öğeleri", *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 60-1, s. 17-34.
- Filip V. (2003). "Fatty Acids in Archaeological Research", İçinde: S. Gülçur & Y. Kiper "Güvercinkayası 2002 Yılı Kazısı". *KST* 25/1, s. 432.
- Gülçur S., Çaylı P., Demirtaş I., Eser B. & İndere V. (2018). "Güvercinkayası und frühe Urbanisierung in Anatolien", *Anatolian Metal VIII*, (Herausgeber Yalçın Ü.), Bochum, s. 43-56.

- Gülçur, S. (2012). "The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray-Niğde Region, ORIGINI XXIV, s. 213-227.
- Gülçur, S. & Kiper, Y. (2004). "Güvercinkayası 2002 Yılı Kazısı" *KST* 25/1, s. 425-440.
- Güldoğan, E. (2018). "Marmara Bölgesi'nde Yapılan Arkeolojik Araştırmalarda Öğütme Taşları Hakkında Genel Değerlendirme," *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler Teori Metot Pratik* (ed. A. Baysal), Ege Yayınları, İstanbul, s. 324-339.
- Jačková, I., (2003). "Measurement of Carbon and Nitrogen in Sediments Sampled from Artefacts Belonging to the Chalcolithic Settlement of Güvercinkayası (Aksaray), Turkey", İçinde: S. Gülçur & Y. Kiper, "Güvercinkayası 2002 Yılı Kazısı". *KST* 25/1, s. 432-433.
- Kailová, J. (2003). "Phytoliths on Grinders from the Chalcolithic Settlement Güvercinkayası (Aksaray, Turkey)", İçinde: S. Gülçur & Y. Kiper "Güvercinkayası 2002 Yılı Kazısı". *KST* 25/1, s. 433.
- Koerper, H. C. (2017). "Donut Stones as Fishing Sinkers in Coastal Southern California?", *PCAS Quarterly* 53 (2&3), s. 130-120.
- Korfmann, M. (1972). *Schleuder und Bogen in Südwestasien: von den frühesten Belegen bis zum Beginn der historischen Stadtstaaten*, Bonn, Habelt, 282. Antiquitas. Reihe 3, Abhandlungen zur Vor- und Frühgeschichte, zur klassischen und provinzial-römischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums, Band 13.
- Korfmann, M. (1973). "The Sling as a Weapon", *Scientific American* 229 (4), s. 35-42.
- Lidström-Holmberg, C. (1998). "Prehistoric Grinding Tools as Metaphorical Traces of the Past", *Current Swedish Archaeology* 6, s. 123-141.
- Özdoğan, A. (1994). *Çayönü Yerleşmesinin Çanak Çömleksiz Neolitikteki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdoğan, M. (2002). "Köyden Kente Kalkolitik Çağ", *Arkeo Atlas* 1, s. 110-113.
- Pavlü, I. (2003). "Grinding Stones and Handstones from the Site of Güvercinkayası (1996-2002)", In: S. Gülçur & Y. Kiper "Güvercinkayası 2002 Yılı Kazısı". *KST* 25/1, s. 428-431.
- Pavlü, I. (2008). "Structure of Grinding Stones Between Anatolia and Central Europe", (eds. C. Hamon & J. Grafe), *New Perspectives on Querns in Neolithic Societies*, Habelt, Bonn, s. 11-22.
- Pavlü, I., J., Řídký, C., Wawruschka & S., Gülçur (2007). "Grinding Stones and Hand Stones from the Chalcolithic Site of Güvercinkayası (1996-2004)", *Anatolia Antiqua* XV, s.17-48.
- Řídký, J., R., Üske, & I., Pavlü (2019). "Distribution of Macrolithic Artefacts at the site of Güvercinkayası", *Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçur'a 75. Yaş Armağanı*, (eds. Çaylı P., I. Demirtaş, Eser B.), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, s. 401-422.
- Rowan, Y., & Ebeling, J. (2008). "Introduction: The Potential of Ground Stone Studies" (eds. Y. Rowan and J. Ebeling), *New Approaches to Old Stones: Recent Studies of Ground Stone Artifacts*, London: Equinox, s. 1-15.
- Runnels, C. N. (1981). *A Diachronic Study and Economic Analysis of Millstones from The Argolid, Greece*, Ph.D. Dissertation, Unpublished, Indiana University, Indiana.
- Wenke, R. J. (1990). *Patterns in Prehistory. Humankind's First Three Million Years*, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Wright, K. I. (1991). "The Origins and development of ground Stone assemblages in Late Pleistocene Southwest Asia", *Paléorient* 17(1), s. 19-45.

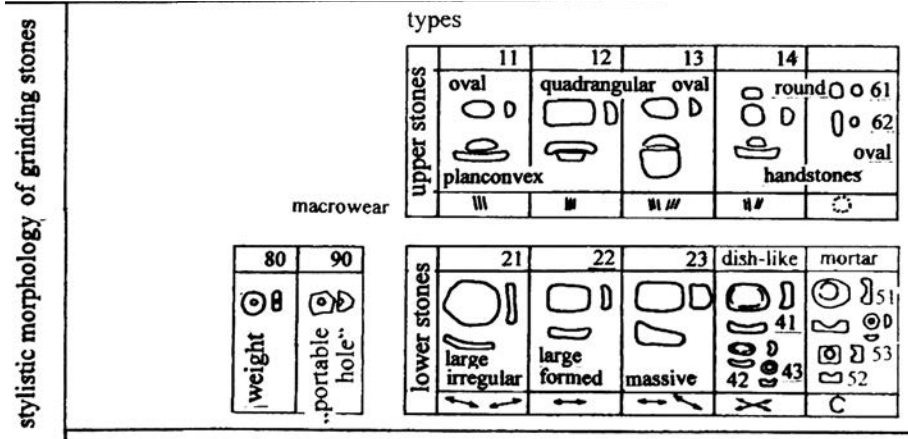

Plan 1: Güvercinkeyası Genel Mimari Plan (Güvercinkeyası Kazı Arşivi)

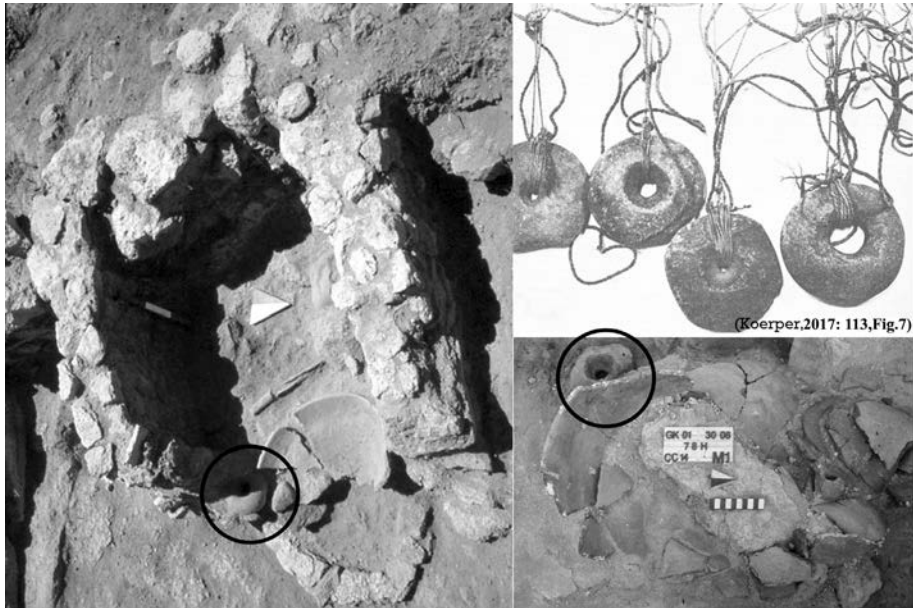

Figür 1: Yukarı Yerleşme ve Kuzey Teras Hava Fotoğrafi

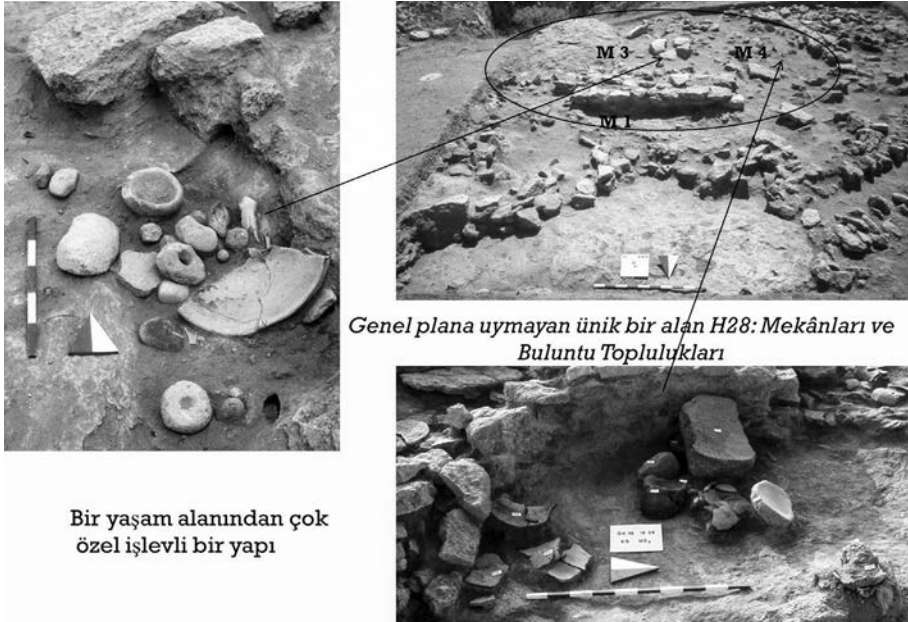
Figür 2: Sürtme Taş Alet Tipolojisi (Pavlü vd. 2007: 223, Fig.3)

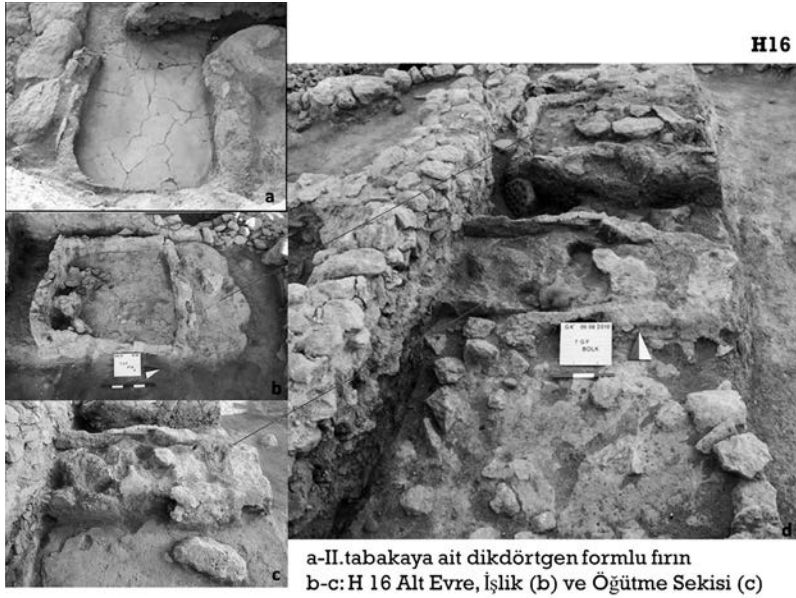
Figür 3: Silo ya da Depo Kaplarının Yanında Bulunan Ağırlıklar/Diskler

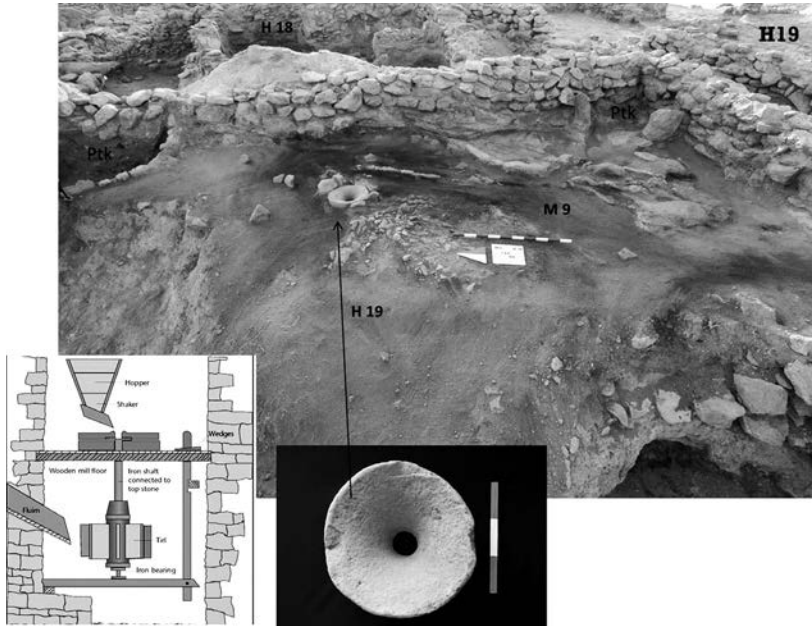
Figür 4: Çift Gözlü Öğütme Sekileri a-H14, b-H13, c- H9

Figür 5: Buluntu Topluluklarıyla Öne Çıkan H28

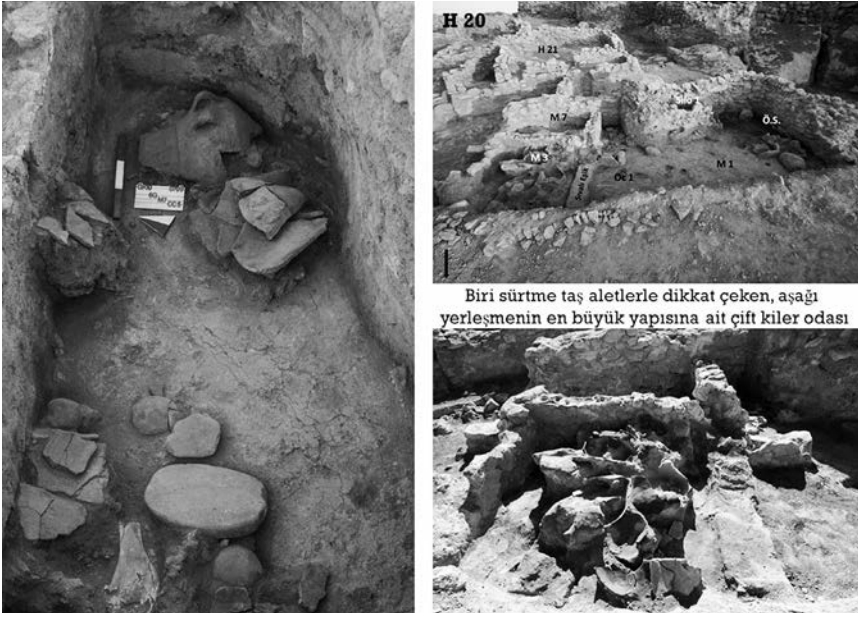

Figür 6: H16'da I. Tabakaya Ait Dikdörtgen Fırın, Öğütme Sekisi ve İşlik Alanı

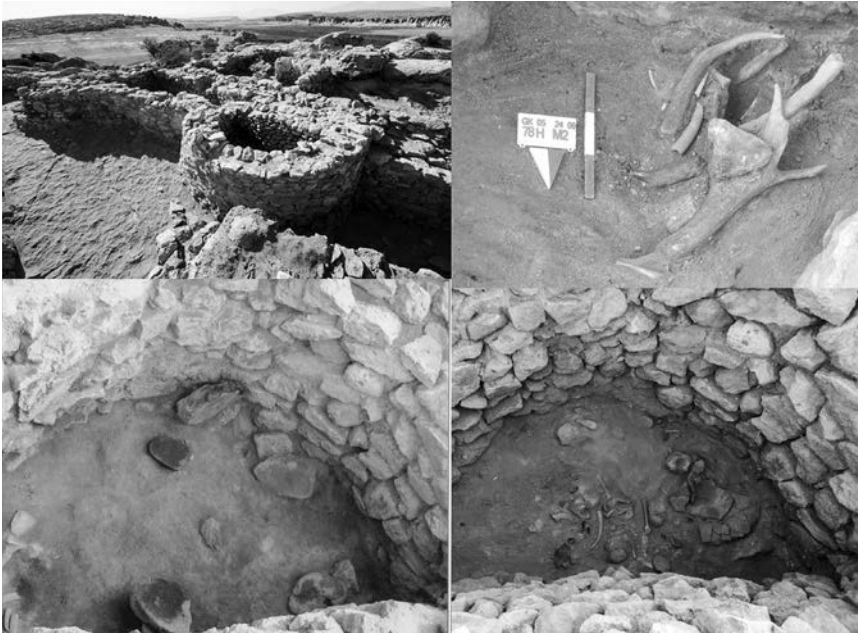

Figür 7: H19'da Bir Değirmene Ait Olabilecek Aksam

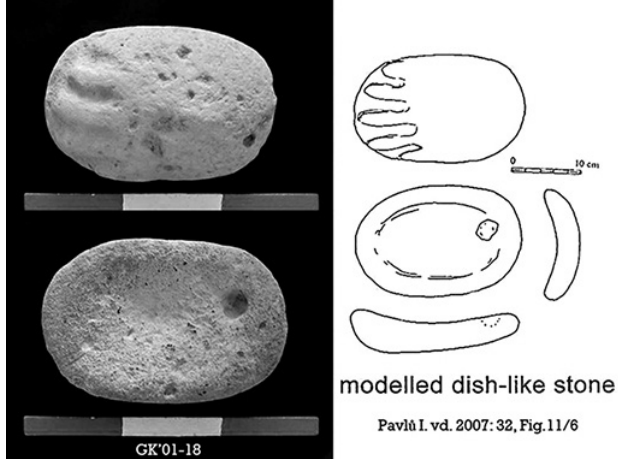

Figür 8: H20'de İkiye Bölünmüş Kiler Odası

Figür 9: Kule İçine Doldurulmuş Tükenmiş Sürtme Taş Aletler ve Hammadde Boynuz

Figür 10: Ünük Bir El Taşı (Pavlů vd. 2007: 32, Fig 11/6)

